

Η ΤΙΜΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΜΑΝΤΟΣ
ΣΤΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ:
**ΕΝΑΣ ΑΚΡΙΤΑΣ ΑΓΙΟΣ
ΤΑΞΙΔΕΥΕΙ**

THE VENERATION OF SAINT MAMAS
IN THE MEDITERRANEAN:
**A TRAVELLER,
BORDER DEFENDER SAINT**

Η ΤΙΜΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΜΑΝΤΟΣ ΣΤΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ
ΕΝΑΣ ΑΚΡΙΤΑΣ ΑΓΙΟΣ ΤΑΞΙΔΕΥΕΙ

THE VENERATION OF SAINT MAMAS IN THE MEDITERRANEAN
A TRAVELLER, BORDER DEFENDER SAINT

Ιδέα-Πρόταση Έκθεσης
Δρ Αγαθονίκη Δ. Τσιλιπάκου
Δρ Χριστόδουλος Α. Χατζηχριστοδούλου

Κατάλογος Έκθεσης
Οκτώβριος 2013-Ιανουάριος 2014

Idea-Exhibition Concept
Dr Agathoniki D. Tsilipakou
Dr Christodoulos A. Hadjichristodoulou

Exhibition Catalog
October 2013 - January 2014

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΥ

ΧΟΡΗΓΟΣ

Δήμος Μόρφου

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ

Δρ Αγαθονίκη Δ. Τσιλιπάκου

Διευθύντρια Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΑΤΑΛΟΓΟΥ

Δρ Νικόλαος Μ. Μπονόβας

Δρ Αγαθονίκη Τσιλιπάκου

Δρ Χριστόδουλος Α. Χατζηχριστοδούλου
αρχαιολόγοι

ΚΕΙΜΕΝΑ ΕΝΟΤΗΤΩΝ

Αρχιμανδρίτης Φώτιος Ιωάκειμ
Μοναχή Ακυλίνα

Δρ Ευαγγελία Αγγέλου

Δρ Παναγιώτης Καμπάνης

Δρ Νικόλαος Μ. Μπονόβας

Μαρία Πολυχρονάκη

Δρ Αγαθονίκη Τσιλιπάκου

Δρ Χριστόδουλος Α. Χατζηχριστοδούλου
αρχαιολόγοι

Δρ Ηρώ Κατσαρίδου

ιστορικός τέχνης

Νάσα Παταπίου

ιστορικός

Διομήδης Μυριανθεύς
αρχιτέκτων

ΛΗΜΜΑΤΑ ΕΝΟΤΗΤΩΝ

Αναστασία Αποστολάκη (Α. Α.)

Κώστας Γερασίμου (Κ. Γ.)

Δρ Ιωάννης Ηλιάδης (Ι. Η.)

Δρ Παναγιώτης Καμπάνης (Π. Κ.)

Δρ Νικόλαος Μερτζιμέκης (Ν. Μ.)

Δημήτρης Μπιτζικόπουλος (Δ. Μ.)

Αθανάσιος Νάκος (Α. Ν.)

Στυλιανός Κ. Περδίκης (Σ. Κ. Π.)

Δρ Σοφοκλής Σοφοκλέους (Σ. Σ.)

Αντιγόνη Τζιτζιμπάση (Α. Τζ.)

Δρ Αντώνης Τσάκαλος (Α. Τ.)

Δρ Αγαθονίκη Τσιλιπάκου (Α. Τσ.)

Δρ Χριστόδουλος Α. Χατζηχριστοδούλου (Χρ. Α. Χ.)

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

Γιώργος Χριστίδης

ΣΧΕΔΙΑ

Γεώργιος-Νέστορας Ασπρούδης
ζωγράφος

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΥ

GraficBox/Σπύρος Τσιλιγκιρίδης

ΕΚΤΥΠΩΣΗ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ

ΚΕΘΕΑ ΣΧΗΜΑ+ΧΡΩΜΑ

CATALOG CREDITS

SPONSOR

Municipality of Morphou

COORDINATION

Dr Agathoniki D. Tsilipakou
Director of the Museum of Byzantine Culture

CATALOG EDITORS

Dr Nikolaos M. Bonovas

Dr Agathoniki Tsilipakou

Dr Christodoulos A. Hadjichristodoulou
archaeologists

CATALOG ESSAYS

Archimandrite Photios Joakeim

Nun Akylina

Dr Evangelia Angelkou

Dr Panagiotis Kambanis

Dr Nikolaos M. Bonovas

Maria Polychronaki

Dr Agathoniki Tsilipakou

Dr Christodoulos A. Hadjichristodoulou
archaeologists

Dr Iro Katsaridou

art historian

Nassa Patapiou

historian

Diomedes Myrianthefs

architect

CATALOG ENTRIES

Anastasia Apostolaki (A. A.)

Kostas Gerasimou (K. G.)

Dr Ioannis Eliades (I. E.)

Dr Panagiotis Kambanis (P. K.)

Dr Nikolaos Mertzimekis (N. M.)

Dimitris Bitzikopoulos (D. B.)

Athanasiros Nakos (A. N.)

Stylianos K. Perdikis (St. K. P.)

Dr Sophocles Sophocleous (S. S.)

Antigoni Tzitzibassi (A. Tz.)

Dr Antonis Tsakalos (A. T.)

Dr Agathoniki Tsilipakou (A. Ts.)

Dr Christodoulos A. Hadjichristodoulou (Ch. A. H.)

TRANSLATIONS

Georgios Christidis

DRAWINGS

Georgios-Nestoras Asproudis

painter

CATALOG DESIGN

GraficBox/Spiros Tsiligiridis

PRINTING-BINDING

KETHEA SCHEMA+CHROMA

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ / CONTENTS

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΠΑΝΙΕΡΟΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΜΟΡΦΟΥ MESSAGE FROM THE METROPOLITAN OF MORPHOU	
ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΔΗΜΑΡΧΟΥ ΜΟΡΦΟΥ MESSAGE FROM THE MAYOR OF MORPHOU	
ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ MESSAGE FROM THE SECRETARY GENERAL OF THE MINISTRY OF CULTURE AND SPORT	
ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑΣ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ MESSAGE FROM THE DIRECTOR OF THE MUSEUM OF BYZANTINE CULTURE	
«Η ΤΙΜΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΜΑΝΤΟΣ ΣΤΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ: ΕΝΑΣ ΑΚΡΙΤΑΣ ΑΓΙΟΣ ΤΑΞΙΔΕΥΕΙ» Αγαθονίκη Δ. Τσιλιπάκου & Νικόλαος Μ. Μπονόβας THE VENERATION OF SAINT MAMAS IN THE MEDITERRANEAN: A TRAVELLER, BORDER DEFENDER SAINT Agathoniki D. Tsilipakou & Nikolaos M. Bonovas	22
Η ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΜΑΝΤΟΣ / THE IDENTITY OF SAINT MAMAS	30
Ο ΒΙΟΣ ΚΑΙ Η ΔΙΑΔΟΣΗ ΤΗΣ ΤΙΜΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΕΓΑΛΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΜΑΜΑΝΤΟΣ ΤΗΣ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ Αρχιμανδρίτης Φώτιος Ιωακείμ THE LIFE OF SAINT MAMAS OF CAESAREA AND THE SPREAD OF HIS VENERATION AND RELICS Archimandrite Photios Joakeim	32
Αρ. Κατ. 1-2 / Cat. No. 1-2	
Η ΘΕΑ ΜΑ ΚΑΙ Η ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΜΑΝΤΟΣ / GODDESS MA AND THE PREHISTORY OF SAINT MAMAS	42
ΑΠΟ ΤΗ ΜΑ ΣΤΟΝ ΜΑΜΑΝΤΑ Παναγιώτης Καμπάνης FROM MA TO MAMAS Panagiotis Kambanis	44
Αρ. Κατ. 3 -6 / Cat. No. 3-6	
Η ΤΙΜΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΜΑΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗ / THE VENERATION OF SAINT MAMAS IN THE EAST	56
Ο ΑΓΙΟΣ ΜΑΜΑΣ ΣΤΟΝ ΛΙΒΑΝΟ Μοναχή Ακυλίνη, μονή Kaftoun, Λίβανος SAINT MAMAS IN LEBANON Nun Akyolina, Kaftoun Monastery, Lebanon	58
Ο ΑΓΙΟΣ ΜΑΜΑΣ ΣΤΗΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ Μαρία Πολυχρονάκη & Ευαγγελία Αγγέλου SAINT MAMAS IN CONSTANTINOPLE Maria Polychronaki & Evangelia Angelou	64
Η ΤΙΜΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΜΑΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ / THE VENERATION OF SAINT MAMAS IN CYPRUS	68
ΝΑΟΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΜΑΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ Διομήδης Μ. Μυριανθεύς ST MAMAS CHURCHES IN CYPRUS Diomedes M. Myrianthes	70
Η ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΜΑΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ Χριστόδουλος Α. Χατζηχριστοδούλου THE ICONOGRAPHY OF SAINT MAMAS IN CYPRUS Christodoulos A. Hadjichristodoulou	76
Αρ. Κατ. 7 / Cat. No. 7	
ΝΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΒΑΣΕΙ ΑΡΧΕΙΑΚΩΝ ΜΑΡΤΥΡΙΩΝ ΓΙΑ ΤΙΣ ΜΟΝΕΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΜΑΝΤΟΣ ΜΟΡΦΟΥ ΚΑΙ ΛΕΥΚΑΣ (16ΟΣ ΑΙ.) Νάσα Παταπίου NEW EVIDENCE BASED ON ARCHIVAL RECORDS ON THE MONASTERIES OF SAINT MAMAS IN MORPHOU AND LEFKA (16TH C.) Nassa Patapiou	84
Αρ. Κατ. 8 -10 / Cat. No. 8-10	
ΔΥΟ ΜΥΡΟΒΛΥΤΕΣ-ΙΑΜΑΤΙΚΟΙ ΑΓΙΟΙ / TWO SAINTS STREAMER-HEALER	96
Η ΚΟΙΝΗ ΤΙΜΗ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΜΑΜΑΝΤΟΣ ΚΑΙ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Νικόλαος Μ. Μπονόβας & Χριστόδουλος Α. Χατζηχριστοδούλου THE COMMON VENERATION AND ICONOGRAPHY OF STS MAMAS & DEMETRIUS Nikolaos M. Bonovas & Christodoulos A. Hadjichristodoulou	98
Αρ. Κατ. 11-15 / Cat. No. 11-15	
Η ΤΙΜΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΜΑΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ / THE VENERATION OF SAINT MAMAS IN GREECE	116
Η ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΜΑΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ Νικόλαος Μ. Μπονόβας THE ICONOGRAPHY OF SAINTS MAMAS IN GREECE Nikolaos M. Bonovas	118
Αρ. Κατ. 16-18 / Cat. No. 16-18	
Η ΤΙΜΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΜΑΝΤΟΣ ΣΤΗ ΔΥΣΗ / THE VENERATION OF SAINT MAMAS IN THE WEST	132
Η ΔΙΑΔΟΣΗ ΤΗΣ ΤΙΜΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΜΑΝΤΟΣ ΣΤΗ ΔΥΣΗ Ηρώ Κατσαρίδου THE SPREAD OF THE VENERATION OF SAINT MAMAS IN THE WEST Iro Katsaridou	134
ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ ΜΕ ΤΟΠΟΥΣ ΤΙΜΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΜΑΝΤΟΣ / MAP OF THE MEDITERRANEAN WITH SAINT MAMAS SITES' OF VENERATION	138
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ / BIBLIOGRAPHY	152

Η προσευχή
του αγίου Μάμαντος,
μικρογραφία
χειρογράφου
Διονυσίου οφ. 61,
11ος αι.
Μονή Διονυσίου,
Άγιον Όρος
(αρχείο Μονής
Διονυσίου).

The Prayer
of saint Mamas,
illuminated
manuscript
no. 61, 11th c.,
Holy Monastery
of Dionysiou,
Mount Athos
(archive of
Dionysiou Monastery).

(apxeio 10nc EBA)
(archive of 10th EBA)

Αρ. Κατ. 17
Άγιος Μάμας

Κωνσταντινούπολη, Μικρά Ασία (?) / 18ος αιώνας / ΓΥψ. 50,8 εκ., πλ. 38,8 εκ., πάχ. 4,5 εκ. / ξύλο, προετοιμασία, αυγοτέμπερα / Νησί του Μαρμαρά / Κατάσταση καλή / ενοριακός ναός Παμμεγίστων Ταξιαρχών Νέου Μαρμαρά Χαλκιδικής

Ο άγιος Μάμας εικονίζεται με φωτοστέφανο, νέος και αγένειος, με καστανά αναμαλλιασμένα σγουρά μαλλιά, καθισμένος στη ράχη μεγάλου λιονταριού. Με το δεξί χέρι κρατά «ώκυποδιον» (ποιμενικό ραβδί, «γκλίτσα») ενώ με το αριστερό μικρό αμνό, που κάθεται στον αριστερό μπρό του αγίου, δηλωτικά της ιδιότητάς του ως ποιμένα. Ο αμνός συμβολίζει επίσης την απλότητα και την αθωότητα του αγίου.

Ο άγιος είναι μια μορφή με πιεσμένες σωματικές αναλογίες και μεγάλο πρόσωπο και εικονίζεται να φορεί μπλε κιτώνα και κόκκινο μανδύα (άναπετάριον) που είναι δεμένος στο ύψος του στήθους, ο οποίος σε καμπυλωτή φόρμα ανεμίζει προς τα πίσω, όπως συμβαίνει στις μορφές των έφιππων στρατιωτικών αγίων. Στα πόδια φορεί καφέ υποδήματα.

Το λιοντάρι είναι ανθρωπόμορφο, με πλούσια χαίτη και παριστάνεται σε πλάγια όψη, να κινείται προς τα αριστερά με την κεφαλή γυρισμένη προς τον θεατή, με ορθωμένα αυτιά, καστανά μάτια, καφέ αναμαλλιασμένη χαίτη και ψωμένη την ουρά του προς τα επάνω σε σχήμα Σ.

Ο κάμπος στο επάνω μέρος της εικόνας είναι χρυσός, ενώ στο κάτω μέρος της βαθυπράσινος. Την παράσταση, η οποία πλαισιώνεται από κόκκινο γραπτό πλαίσιο, ολοκληρώνει, δεξιά και αριστερά από το φωτοστέφανο, η επιγραφή με ερυθρά γράμματα «Ο ΑΓΙΟΣ / ΜΑΜΑΣ». Στο επάνω μέρος της εικόνας υπάρχει μεταλλικός κρίκος ανάρτησης.

Η εικόνα είναι πιθανόν να προέρχεται από τον Μητροπολιτικό ναό του Μαρμαρά¹ ή την Ιερά Μονή του Αγίου Τιμοθέου, εικόνες και κειμήλια των οποίων μεταφέρθηκαν από τον προσφυγικό πληθυσμό του νησιού και φυλάσσονται σήμερα στον ενοριακό ναό των Παμμεγίστων Ταξιαρχών του Νέου Μαρμαρά Χαλκιδικής.

N. M.

Αδημοσίευτο / Unpublished

1. Το νησί του Μαρμαρά ή Προκόνησος ή Προκόνηδος ανήκει στο σύμπλεγμα των Προκοννήσων της Προπονίδας. Βρίσκεται βορειοδυτικά της Χερσονήσου της Κυζίκου και απέχει 70 ναυτικά μίλια από την Κωνσταντινούπολη. Στις αρχές του 20ου αιώνα στον Μαρμαρά μεταφέρθηκε η έδρα της Μητρόπολης Προκοννήσου.

Cat. No. 17
Saint Mamas

Constantinople, Asia Minor (?) / 18th century / Height: 50.8 cm, width: 38.8 cm, depth 4.5 cm / wood, proplasmos, egg tempera / Marmara Island / In good condition / parish church of Pammegiston Taxiarchon in Neos Marmaras, Chalkidiki

Saint Mamas is depicted with a halo, beardless and at a young age, with chestnut disheveled curly hair, seated on the back of a big lion. In his right hand he holds the "okypodion" (a shepherd's crook or staff) and in his left a small lamb, which is sitting on the left thigh of the saint - both symbols of being a shepherd. The lamb also symbolizes the simplicity and innocence of the saint.

The head of the saint is depicted disproportionately large, and Mamas is wearing a blue chiton and a red cloak (anapetarion) tied at chest-height. The cloak is curved and flaps in the wind behind the saint; a type occurring in the depictions of military saints on horseback. Saint Mamas is wearing brown shoes.

The lion is anthropomorphous, with a rich mane, depicted in profile, moving to the left with its head turned to the viewer. The lion is depicted with erect ears, brown eyes, a brown disheveled mane and an erect tail in S-form.

The field is colored gold and deep-green in the upper and lower part of the icon respectively. The depiction is framed by a text in red letters, carrying the inscription, below and to the left of the halo, "The saint Mamas". The upper part of the icon has a hanger ring.

It is possible that the icon was originally kept at either the Marmara¹ Metropolitan church or Saint Timothy's monastery. Many icons and relics were transferred from there by refugees from the island and are now kept at the parish church of Pammegiston Taxiarchon in Neos Marmaras, Chalkidiki.

N. M.

1. Marmara Island or Proconnesus or Prokonesos is part of the Prokonesos island cluster in the Sea of Marmara. It lies northwest of the Cyzicus peninsula at a distance of 70 nautical miles from Istanbul. In the early 20th century, Marmaras became the see of the Metropolis of Prokonesos.

